

1997, ՅՈՒՆԻՍԿՈՒԼ (ԹԻՒ 10)

**ԲՐԻՍԿԱՆԵԱՅ
ԱՅԱՍՏԱՆ**

ՄԱՅՐ ԱՅՈՐ ՍՈՒՐԻ ԷԶՄԻԱՆԻ ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄԵԱԿՈՒԹԱՅԻՆ, ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿԶԱԲԱԹԱԹԵՐՆ

ՄԱՅՐ ԱՅՈՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՆԵՒ ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅՈՆ, ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

**ԲԱՐԹՈՂԻՄԵՈՍ Ա ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲԻ
ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾԻՆ**

Հուլիսի 21-ին Երևան ժամանց Կոստանդնուպոլսի Տիեզերական դատարար Նորին Սրբություն Բարթոլիմեոս Ա-ն՝ Եփեսոսի հեռացելելու Նորին Սրբություն Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին:

«Չվարքնո» օղակայանում
Գարդինես Ա Տիգրեական
Տարխարին ղիմավորեցին
Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց
կաթողիկոսը, Մայր Աթոռի ղի-
մավաղես Ներսես արքեպե-
սկոպոլիտանը, Հայաստանի
Թեմերի առաջնորդները, Գերմա-
նիայի, Կանադայի, Հարավա-
տյան Ռուսաստանի հայոց Թեմ-
երի առաջնորդները, սրբազան
խայրեր Երուսաղեմյան, այլ
քառաօսախնան հոգևորական-
ներ, աշխարհական դասերնայ-
ններ՝ Հայաստանի Հանրապետու-
թյան նախագահի խորհրդա-
կան Վ. Խաչատրյանը, մեակույ-
թի նախարար Արմեն Մմբաչյա-
նը, Գրոցի գործող կոմիտեի նա-
խագահ Լ. Մուշեղյանը, Հայաս-
տանի Հանրապետությունում
Հունաստանի դեսպան Յակո-
բոս Մոլեցիոսը, Հունաստանում
Հայաստանի Հանրապետության
դեսպան Արման Կիրակոսյանը
և ուրիշներ։ Հյուրերին Գ. Պոլ-
սից ուղեկցում էր Մեսրոպ
արքեպե. Մուրաֆյանը։

Օդանավակայանում : էտի ունեցավ կարճատև մամուլի ասուլիս, որի ընթացքում Գարեգին Ա. Վեհափառ Հայրապետը, որը ներկա էր Բարեգործության Ա. Տիգրանյան թատրոնի անդամների հետ, ասաց, որ հիմա էլ ժամանակն է, երբ հայրենիքի մասին պետք է խոսել, և որ հայրենիքը մեր հայրենիքն է, որի համար մենք պետք է պայքարենք :

Junufter:

Բարեգալսյան արարողության ավարտից հետո բխվածքներ ուղղվելուց դեղի Վեհարան, ուր տեղի ունեցավ յոթանասական ընդունելության ընթացքում դասվարականությունից անդամները ամուսնացան միմյանց հետ: Բարողիմեն Ա Տիեզերական տասրիարյան ընկերակցող յոթավարական կազմում էին Եփեսոսի մետրոպոլիսի Խրիստոսոմոսը, Ըվեյցարիայի մետրոպոլիսի Դանասիկենոսը, Ֆիլադելֆիայի մետրոպոլիսի Մելիեքը, Մեսալիայի վարդապետը, սարկավագ Մաթիմոսը, դարձն Ալկիս Կորկուլյանը՝ Աբեղի լրասկական գործակալությունից, մանր յոթասականաճու դարձն Մեսիանոս Գաղատյոցից, յոթարիարյան զործերի կարավարիչ Կարազոհրհիսը եւ ուրիշներ: Այնուհետեւ Վեհարանում տրվեց ճաշ՝ ի յոթավարական յոթարիարյան Ա Տիեզերական տասրիարյան:

ԱՅՅԵԼՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Պետրոսյանին: Նախագահին փոխանցելով եկեղեցու սուրբ սինոդի լավագույն մարքաները և ողջույները, Տիեզերական Պաշարներ Բեց, որ ներկայումս Հայաստանն աղուում է թղանական դժվարին ժամանակաբաժան, սակայն վստահություն հայտնեց, որ երկիրը որդես դեկավար ունենալով հոգեւոր արժեքներին մոտակայանում մարդու, կկարողա-

մար չափազանց հուզիչ դրսի
է բնորոշել առաջին Տիեզերա-
կան Պատերազմին, որն այցե-
լում է Հայաստան: Նախա-
գահին ընդգծեց նաև եկեղեցու
դերն անցումային այս երջա-
նում՝ հոգեւոր ու քառոյական
արժեքների պահպանման գոր-
ծում:

Գարեգին Ա Վեհափառ
Հայրապետը կարևորեց աշ-
խարհում հայ եւ հույն ժողո-
վուրդների, եկեղեցիների եւ
համայնքների միջեւ համագոր-
ծակցությունը եւ շեշտեց, որ
անհաշի, հասարակության եւ
ազգի ազատությունները հիմ-
նարար բխսոնեական արժեք-
ներ են, որոնք ընդհանուր են
հայ եւ հույն ժողովուրդների
համար:

ՀՈԳԵՒՈՐ ՀԱՄԵՐԳ ԱՐԱՄ
ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ
ՖԻԼՀԱՐՄՈՆԻԿ ՍՐԱՀՈՒՄ

Երեկոյան ժամը 19.30-ին Ա. րամ Խաչատրյան արահուն Ֆիլ-հարմոնիկի երգչախմբի եւ նվա-զախմբի կողմից օրվեց համերգ ի մասիվ Բարբողիմեոս Ա Տի-գերական մասհարփի:

Համերգի ավարտից հետո ունկնդիրներին եւ ելույթ ունեցողներին իրենց հայրադեսական ժառանգը հղեցին եւ արձառույթ խոսքեր ասացին երկու Եկեղեցիների հոգևոր ղեկավարները:

Շարունակությունը՝ էջ 2-ում.

Մամլոյ աստիճաի ավարտից
հետ երկու Եկեղեցիների հոգե-
ւոր դէսերն ուղեւորեցին դէտի
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, ու-
տել Հրաւափառով Մայր տա-
ճար մուտից եւ այնտէր կա-
տաճ Կանոնական աղոթից հե-
տ լիւրիւրակակցին ողորմի

Նույն օրը ժամը 18.30-ին,
Կ.Պոլսի Բարբողիմեոս Ա
Տիեզերական տաճարի Գա-
րեգին Ա Վեհափառ Հայրա-
պետի ուղեկցությամբ այցելեց
Հայաստանի Հանրապետու-
թյան նախագահ Լևոն Տեր-

նա հաղթահարել քելոս դժվարությունները:

Նախագահ Լեւոն Տեր-Պետսյանը նշեց, որ Տիեզերական դաստիարակի այցը դասնական նշանակություն ունի եւ իր՝ որդես դասնաբանի հա-

ՄԱՍԼՈ՛ՂԻԿԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

«Հավասքը մեր մեջ նոր ուժեր կարքնացնի...»

Հարցազրույց Քրիստոնեությունը որդես ղեկավարող կրոն հոգևորական 1700-ամյակի տոնակատարության ուխտագնացությունների հանձնախմբի անդամների, Կանադահայոց թեմի առաջնորդ Հովհաննես Արքեպիսկոպոս ՏերՏերՅԱՆԻ հետ

—Մերական հայր, հայտնի է Ձեր այցի հիմնական նպատակը՝ CYMA-ն: Պատմե՛ք, խնդրում եմ, այս կազմակերպության առաքելության մասին, եւ ի՞նչն է, ի՞նչն արտահայտություն ունեցավ ծրագրի՞ն այս ժամին:

—CYMA անգլերեն հաղապարակ է, որ նշանակում է «կանադացի երիտասարդների առաքելությունը դեղի Հայաստան»: Հինգ տարի է արդեն, ինչ գործում է իր քննարկող եկեղեցական, երիտասարդների համար մեկնելով այս կազմակերպությունը: 27-30 երիտասարդներ, գալով Հայաստան, իրենց կյանքը խառնում են հայրենիքի կյանքին՝ քե՛ս սենսացիայի, քե՛ս բարոյադաս: Անցած տարիներին էլ այն մարդասիրական աշխատանքներով է արտահայտվել մանկադասերի վերանորոգում, եկեղեցիների բարեկարգում: Այս տարի Մարտիկոսյան երեւոյաբայի ամբար կազմակերպելով 912 տարեկան մոտ 250 ծնողազուրկ երեխաների համար:

Իմ վերադարձից հետո սյուսալասանները հանձն կարճի ճանաչողական հոգևորական արժանատիքի Տեր Չարեի Բախա-նա Չարգարյանը: Մեր նախաձեռնությունը սեղի՞ Հայաստանից, ուժեր են հավաքվել՝ ճեմարանական սանձորս սանձ, Բարեկամական կենտրոնի սանձ ուսու-

ցիցներ: Նրանք դասախոսանա-վորություն են կրում փոքրիկների համար ջերմ մթնոլորտ ստեղծելով, եւ կրոնական դասախոսալու-թյուն ստանալով, եւ խաղերով ի-րենց հանգիստը կազմակերպելով, նաեւ նոր ընկերներ գտնելով, ի-րենց կյանքում դրական լիցքեր ստանալով համար:

Եթե նույնիսկ այս երեխանե-րը որք չլինեին, դարձյալ անհրա-ժեշտ են մնան միջոցառումները, քայց առավել նա գոյն են դա-անհրաժեշտությունը, իր անձնա-դեռ ճանաչում են մեզ: Կա-նադահայ հավասարակշռի օգ-նությունը անցած յոթ տարիների ընթացքում գործել է ծրագիր Հա-յաստանի 1300 ծնողազուրկ երե-խաների համար: Հենց այս երե-խաներից ընտրվելով այս տարվա ճանաչողականների կազմը՝ «Փո-րիկ ուխտագնացներ» անվանը:

Կյանքով հաստատված է, որ այս ծրագիրը ոչ միայն սեղանի փոքրիկներին է օգուտ բերում, այ-լեւ կանադահայ երիտասարդները իրենց վերադառնում մի ժամանակ փոխված, ստեղծում մեր միջոցառումները, ավելի հայրենասեր դարձած: Նրանցից յուրաքանչյու-րը, վերադառնալով իր հայրենի, խանդավառում է նաեւ իր հա-մայնի կյանքը:

Եթե չլինե՞ն մեզ առաքելու-թյունները, որոնց միջոցով ա-

ռաքելու իր գործնական արտահա-

ռաքելու իր գործնական արտահա-

«Հայաստան երկիր ուխտա-ցնել» գրքիկը մանրամասն վերակազմակերպում է «Քրիստոնեա Հայաստան» քերթի այս համա-րում: Ավելացնելով որեւէ բան ու-նե՞ք 1700-ամյակի ուխտագնա-ցությունների ծրագրի մասին:

—Մեր խոսքը է ծրագիրը հիմ-նականում ներկայացրել ենք այս գրքիկի մեջ: Ժամանակ առ հե-տ հաշվետվություն կլինի կատա-րված աշխատանքի մասին: Ես լա-վաճեա են, որովհետեւ խանդավա-

ռաքելու իր գործնական արտահա-

Տարբեր տեղերից ժամանակ ուխտագնացները մի միություն կա-տեղծեն, եւ այդ միությունը կդա-նա մի նոր աղբյուրակալ, որի մեջ վերանորոգված խորհուրդ ենք տեսնում: Ընդունելով լայն-տեղ է: Առանց շփոթանալու արդեն անգամ կար է: Ուխտի գնալը, որ մեր ժողովրդին բնորոշ հատկա-ցիք էր, գրեթե մոռացված էր, կվե-րաբանալ իրեն ավանդույթ: Մեր մեջ էլ մեր եկեղեցուն վերա-նորոգել ենք տեսնում: Ժամանա-կին միասին ուխտի գնալով մար-դիկ միմյանց լուսավորելու էին կո-չում, այսինքն՝ միասին դեղի լույ-սի, հավասքի աղբյուր գնացած-ներ: Մարդիկ ուխտագնացի հոգ, ջուր կամ ֆար են տարել, եւ դա միություն է եղել իրենց համայն-քում: Այս հավասքը մեր մեջ նոր ուժեր կարքնացնի՞ ոչ միայն իդեալական մեջ հասած հոգե-րում ժամանակագրությունը Հայց. Առա-քելական եկեղեցին, այլեւ այն անթոքացնելու եւ կատարյալ դարձնելու իմաստով:

—Օրերս Մայր Աթոռ Ս. Էջ-միածին էր այցելել Հուլյն Ուղ-ղափառ եկեղեցու Տեղեկական ղարխարք: Ինչպե՞ս ե՞ք գնա-հասնում այդ այցը:

—Գնել վաղ է եղբայրություն-ներ անել, քայց դրական տա-

մարդկանություն ունեն այդ հա-րցի վերաբերյալ: Պատմական կա-րեի է համարել այս այցելություն-ը, որովհետեւ առաջին անգամ է հուլյն Տեղեկական ղարխարք այցի գալիս Հայաստան: Մինչ այս հանդիպումը կարելի էր են-քաղել նա անթաղանջական վե-րաբերմունքի մասին: Բայց, շնոր-հիվ ազգիս Վեհափառ Հայրա-դեցի, մեր եկեղեցին բացվեց շա-տարի համար, եւ Եւսեբիոս հասկա-նալի դարձավ, որ ֆանալով կամ ուժով չէ, որ ողիս չափի եկե-ղեցու գործությունը, այլ ավան-դություններով, հոգեւոր գանձերով:

Որքան սեր շփոթան մեջ լի-նենք որք եկեղեցիների հետ, այնքան իմենք մեզ լավ ճանա-չելու ներքին ղարխարքները: Եւ դա բնավ էլ ծնվածական վստահ չունի: Հակառա-կը՝ փոխադարձ այցելություններ-ով ավելի վառ կատարանալեն յուրաքանչյուրիս առանձնահատ-կությունները:

—Ձեզ տրված երեք տարբեր հարցերի պատասխաններում էլ կարեւորագի փոխադարձ շփո-ղ: Խորհրդակցական այս ընդ-հանրացումով էլ ավարտեմք մեր գրույցը: Շնորհակալություն:

Զույգը վարել Հարի ՀԱՎԱՍԱՆԻ
փոխադրված է արեւելահայերենի

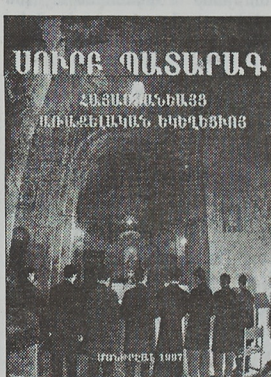
ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՆԱԳԱՅԻՑ

Հայրենիքում գտնված օրերին կանադահայոց հոգեւոր առաջ-նորդ Հովհաննես Արքեպիսկոպոս ՏերՏերյանը «Քրիստոնեայ Հա-յաստան» քերթի խմբագրությա-նը նվիրելով Մոնրեալի առաջնոր-դարանում այս տարի տպագրված «Մուր Պատարագ», «Ներածու-թիւն Աստուածաւանդ», «Ամե-նայն Հայոց կարողիկոսի երկա-նայն տեղեկատվություն», «Տա-լար Բարեկամներ եւ երդյալներ» գրքերը: Ստրեյտ համադասակի ներկայացնում ենք դրանք:

«Մուր ղարխարագ» Հայրե-ր Մարտի Բարեկամների ծնուն-ն է ի հիշատակ իրենց ծնողների: Հայ եւ օտարազգի ընթերցողին ներկայացվող այս գիրքը հետաք-րի է նաեւ իր կառուցվածքային առանձնահատկությամբ: Զուգա-կանապար սրվում են Հայաստա-նայցի Մարտիկոսյան եկեղեցու Մուր ղարխարագի գրքաբ բնա-գիրը, աշխարհաբար բարձրա-նությունը, բնագրի անգլերեն ա-ռաքելությունն ու բարձրանությունը /բարձրանիչ/ Արմինե Բյուրե-րյան/:

Մույն հրատարակությունը Մուր ղարխարագի խորհուրդը մասշտաբի կարճակատությա-նից համար եւ կնքադասի նրանց՝ արարողության որոշ մասերի ան-միջական մասնակցություն ու-նենալուն:

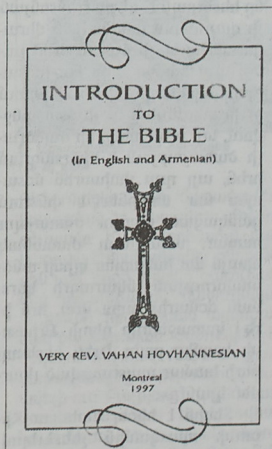
«Ներածություն Աստուածաւ-նի» գրքիկի հեղինակն է իրաֆա-նայ հոգեւորի Տ. Վահան վար-դապետ Հովհաննիսյանը: Նյութը ներկայացված է եւ հայերեն, եւ անգլերեն /բարձրանությունը/ Ար-մինե Բյուրեղյանի/:

Նոր Կտակարանի մեկնաբանու-թյունների եւ այլնի մասին: Գր-քիկը համադասելի է օգտա-կար ծնունդի կարող է հանդի-սանալ ոչ միայն քրիստոնյայի, այլեւ քրիստոնեության հետաք-րիկների համար: Վերջում հեղի-նակը ղարխարագ է անցնում կարդալ Աստուածաւանդ: Նա ա-սում է. «Մարդ կը դարձի գործ-նական առումով քրիստոնեայ եւ եկեղեցու ճեմարիս անդամ ըլլա-լէ, եթէ լրջօրէն ջանք չընէ Աս-տուածաւանդը կանոնադրաբար կարդալու եւ ուսումնասիրելու»:

Սյուսալասանները հանձն կարճի ճանաչողական հոգևորական արժանատիքի Տեր Չարեի Բախա-նա Չարգարյանը: Մեր նախաձեռնությունը սեղի՞ Հայաստանից, ուժեր են հավաքվել՝ ճեմարանական սանձորս սանձ, Բարեկամական կենտրոնի սանձ ուսու-

Սյուսալասանները հանձն կարճի ճանաչողական հոգևորական արժանատիքի Տեր Չարեի Բախա-նա Չարգարյանը: Մեր նախաձեռնությունը սեղի՞ Հայաստանից, ուժեր են հավաքվել՝ ճեմարանական սանձորս սանձ, Բարեկամական կենտրոնի սանձ ուսու-

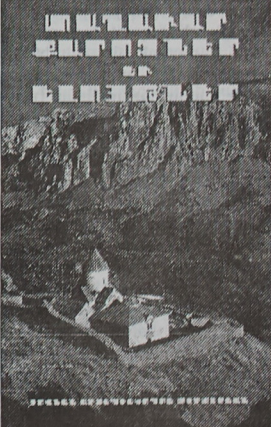
գին Ա Ամենայն Հայոց կարողի-կոսին՝ Գառնիկապետ Տեր Տար-եղի ղարխարագ: Գրքում ամփոփ-

ված են հոգեւոր հովիվի 1996թ. տարվա Բարեկամների մի շարք երկրներ, որոնք կարող են հոգե-րում սնունդ հանդիսանալ հավա-սացվելու համար: Մեր Տեր Հի-սուս Բրիստոսի ծննդին, հրաւ-րալ հարույրանք, այսպիսով: Մուր Աստուածաւանդ վե-րաբերմունքի հաջողություն են Հայաստանի Հանրադեմո-կրան Տեղեկական ղարխարագ, Վեհա-փառ Հայրադեցի՝ Կանադայի հայ համայնք այցելություն, Կա-նադայում Հայաստանի Հանրա-դեմոկրան դեպարտման բաց-ման եւ այլնի վերաբերող ոգե-ւորն էլ երկրները: Հասկալու-ն վերջին երկրներում ի հայտ է գա-լիս հոգեւորական հայրենասեր, որի արյուն մեջ հայրենիքը նոր ա-վանդ է, ազգա հայրենիքի հովա-նիք՝ ինքնուրույն միակ յարա-կը: Նա հորդորում է ղարխ-ղափառները, գործունե ու գոր-վել վերանորոգված Մայր Հայրենի-քը, մեր կյանքը դարձնել «ղաւա-

րագ, ղարխարագ, որովհետեւ աղ-բի մեր հայրենու ու հերոսների ա-րեւոր արքայն ու նորահա-նացած հորը հայրենաց»: Հեղի-նակի խոսքը ղարխարագ է, ան-միջական, սաւոր, որը հոգեւա-րագա ղարխ է ստեղծում իր եւ ըն-թերցողի միջեւ:

«Իրաւանքի մարդ, իրա-ւանքի արագ ղարխ ունենալ կանա-կան, առաջնորդող գաղափար...»: Չորեքյան կա-րողիկոսի այս խոսքերը վկայա-կոչելով՝ Հովհանն արեւոյ. Տեր-յանը եւս ազգի կենտրոն համա-րում է մեր հայրենիքն ու եկեղե-ցին: Նա կոչ է անում հայ ժո-ղովրդին համախմբվել ազգի ին-ճությունը կյանքի ղարխարագա մանեղադրող գործունի եկեղեցու շուրջ: Հովհանն արքայան հա-վաստում է, որ եկեղեցու նկա-նամբ սաւած հավաք «լուսեղն լիցք» կիջեցնի մեր հոգիների մեջ:

եւ մեր հոգեւոր ծարավը կհագե-նա միայն «Աւետարանի ջուր-վը»:

Հ. ՄԵՐՈՐԱՅԻՆ

ԴԱՆԻԱՅԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Սույն ակնարկում Դահլիշներ են եկեղեցու իր-գեղանակա՝ Սայի Կես-սը, որը մեկ Տարի է, ի՞նչ արարու-մ է Հայաստանում և ղաասակմ-նում Մ. Էքմիաճնի Հոգեւոր Ձե-մարանում, համաժողովի ներկա-յացնում և Դահլիշի եկեղեցու ղազմությունը սկսած նա կազ-մավորումից մինչեւ արդի կյա-նը: Ինչո՞ւ են իեղինակն է գրու-մ, իր նղասակը «ներկայացնելն է մի ժողովրդի ջանարարի առ-կակածն է արն, թե ինչո՞ւ են Լասոն արարչագործությունը ար-ժացովկն մասնակորսեմ այս ժողովրդի են եկեղեցու մեջ»:

էր՝ եւ իրասնությունը մոտ 600-ի ճանաչաւ։ Այս մասին ամենավաղ գրաւոր տեղեկությունները հասնում են 8-րդ դարի սկիզբ։ Իսկանդարցի Ղանկունը եւ Դոլաք ղիայի եւ Ղանկայի միջեւ մի ժամանակի գրում է, որ մ. թ. 700թ. Ուլիբորդ անունով անգլիացի փախկանը (1658-739), որը համարւում է Դոլանդիայի առաջինը, փորձում է ղանիացիներին բարգոյ Ալեքսարանը։ Նա այցելում է Ղանկայի Օւգեմորս քաղաքի մէջ եւ սկսում է բարգոյ, թայց քաղաքից թալկաւում է եւ եւ ուզում է տալենք մրան։ Ուլիբորդը փախչում է եւ իր ճանաչարարին գնելով ետետուն դա՛նիացի տղաներ, մրանք բերում է Իսկանդարի քաղաքիությունը եւ ղանիացիներին կրթություն տալիս։ Դեհազայում մրանը դեմք է վերադառնում եւ Ալեքսարանը բարձեմիս իրեց ազգայնիցներին։

700 քվականից մինչև 900թ. Իրսուսնեությունը Դանիայում դեռևս ընդունված կրոն չէր, առկա էր մշակման ևս ազդեցությունը: 960թ. Յարուղը թագավորը «նվաճեց ամբողջ Դանիան եւ՝ Նորվեգիան եւ դանիացիներին Իրսուսնու դարձեց»․ ցրված է Յարուղի թոռան մի արձանագրության մեջ: Այդ ժամանակ գոյություն ուներ Անգլիոյ-Իրիական իշխանությունը դանիական թագավորի նախաձեռնությամբ, ուր հավանաբար նշանակվեց Իրսուսնեության առաջին սահմանադր Դանիայում Իրսուսնեությունը Անգլիոյ իր մեջ շուրջ 200 քվականից:

Գերանակալն սարժմներուն
/Իտառայ Յուլիանիին եվրոպա/
հիտանակալ կզիցինք եւ Սկան-
դինավիան/ օգտագործել եւ նույն
այալորներ: Դանիերենը լուսկա-
նու եւ հնդեվրոպական լեզվաըն-
տանիի գերանակալն յուրիկ, որը
սկզբնաղետն սարսնված եւ եղել է
Իւննոյան եվրոպայում: ԱՐԴԵՆ
200 թվականից կալ այալորներ, որ
բաղկացած եւ նոսալիտալներ 15
նշանից, ամեն մի նշան ներկայա-
նում եւ մեկ առանձին հնչյուն: Այս
այալորները Դանիայում օգտագոր-
ծու եւ մինչեւ Իրիսանդուբան ընդու-
նուել: Լաշինակալն այալորները Դա-
նիա եւ մուտ գործել կալովկա Իրի-
սանդուբան Դանիայում ռեզնակա-
կուն հոշակավուն հեւ, ամա՜ր որ ի
կալալներ Դանիական եկեղեցիին
պատմն ունէր Յոռոմի կաթոլիկ եկե-
ղեցուց եւ մրան եւ ներթալկուն:

1104 թվին Դանիայում Լոււ-
դեւ Ռաժմ Շնեդիայում, հասա-
ցել Սկանդինավիայի առաջին և
Բեռլինոպոլսական Աթոռը: Այսու-
հետ կանթերուրի արեթիսկոպոսը,
գնորհակոնց Դանիայի, Նորվե-
գիայի, Շնեդիայի, Իսլանդիայի եւ
Գրենլանդիայի հոգեւոր նոր առաջ-
նորդ Սասեր Բարեթիսկոպոսին:
Դրանից առաջ 960-1104թթ. Դա-
նիան, լինելով Զամբուրգ-Բրեմենի
արեթիսկոպոլսական Աթոռի իշ-
խանութեան սակ, բաժանված ե 9
թեմերի, որոնք անկախօր մնացին
մինչեւ Ինքնործազգիւ:

Հանրակայն է եկեղեցուն աստվածաբանական եւ վարդապետական հիմքը շին եւ Նոր Կտակարանների կանոնացված Սուրբ Գրքերն՝ Վե: Հանձնաժամ հայկական Աստվածաւանդի հետ՝ կան փոփոխ արքեպիսկոպոսի համարների բաժանումների եւ Գրքերի դասակարգւթյան մեջ: Հանրայի էկեղեցին հե-

Տեղում է Կաթուղիական եկեղեցու
ավանդույթներին: Պարականոն գր-
քերը հոգեւոր ընթերցանության օ-
ժանդակ գրքեր են:

Դանիական եկեղեցու դավա-
նաբանական հիմքը կազմում են
հետևյալ երեք համագանակները
/հավատո համգանակը/: Առաջինը,
այսուհետ կոչված, Դոմետական համ-
գանակն է՝ 140 բ. մկրտության համ-
գանակ/: Երկրորդը՝ Նիկիական.

Շրտուսի՝ Խաչի վրա փորագրված
ինագույն տառերը Դանիայում, 960թ.

խոսանդնուողի հանգանակն է, այն թվագրվում է համաժամանա-
խաճ երկու տեղեկանքի մոդուլնե-
րի նիկիական 323թ. և Կոստանդ-
նուպոլիսի 38թ.: Դա նույն համազ-
նակն է, որ մինչեւ այսօր խոսա-
վածիւմ էր և՛ Արեւելիւմ, և՛ Արե-
ւմսիւմ: Դանիական տեսքը հետե-
ւում է արեւմտյան թարգմանություն-
ներին: Երրորդ Աքամասյան հան-
գանակն է, այն ավելի նոր է, քան,
Նիկիականը, եւ Գերագրվում է Աքա-
մաս Ալեքսանդրեւոյուն, որը չորրորդ
դարում մարտնչում էր Արիւնի դեմ:
Սակայն Աքամասյան հիմնականը
Երեւիայի ծնունդ աս «արեւմտյան»
է, նաեւ տեսքը ազդեցություններ
է կրել Ամրոպոլիսից /339-397/: Եւ
սուրբ Օգոստինոսից /354-430/: Եւ
մարիս հավաքը Յիսուսի Աստուծո
է Մարգու Նոմի Նկասմանը անհրա-
ժեշտ է փոխարկել համա, աւ Ս-
թանապայան համաճանակի տասա-
մը: Քաղկեդոնյան բանածնը
/451թ./ չի զուարսրվում այնուհե-
տեւ, ինչուոր ընդունված Յոնանական,
Նիկիական կամ Ամասյայան հան-
գանակները: Այս հարցի նկատման
իր մոտեցմանը նույնուհեմ Դանիայի
եկեղեցին հետեւում է Կաթոլիկ Ե-
կեղեցուն ավանդություններին:

Պատարագի ժամանակ ասվում է Զոռնեական կամ Նիկիական հանգանակը՝ ըստ պատարագիչ Բահանայի մայրընտրության։ Այժմասայն՝ հանգանակը Պանիական եղեղուն չի ասվում Պատարագի ժամանակ, սակայն ասվում է առավոտյան եւ երեկոյան ժամերգությունների ժամանակ Կաթոլիկ եկեղեցուն եւ Պատարագի ժամանակ Անգլիկան եկեղեցուն։

Բացի այդ, Դանիայի եկեղեցին Ռեֆորմացիայի ժամանակներից հետո դր ասպվաթաբանական երգ վարդապետական հիմքին ապելացրել է հեծեպալ երկու վարդապետական «սեստեր» առաջինը կոչվում է Սուգարուդայան խոստովանությունը 1530թ., երկրորդը այսուհետ կոչված Մարինե Լյուբերի ընդարձակ կաթխիզմը /Իրխոսմեա-կան 1529թ./:

Առաքելորգի խոսուկանությունը սկզբում նախադասաբանված էր իբրեւ առաջարկ՝ վերանծակելու ղափաններն ու ուղղված էր եւ հայրիկի եկեղեցու առաջնորդներին, եւ բարեխաղչիներին՝ ցույց տալով, ո՞ւր այն ժամանակ գտնվի եկեղեցու կամրուրն ու ղափանների մեջ վերափոխումներ անելու անհրաժեշտությունը կար:

Լուստրովանությունը 1530 թ. Մուստուրադում ներկայացվեց Կալուս 5-րդ կայսրին: Այն ճնարկելու համար ժողով հրավիրվեց, սակայն կաթոլիկ առաջնորդները չեկան ժողովին: Այդպես էլ ներկա կողմերը խաճաճանությունը չեկան, ես

ասիճճանաբար սկսեց ձեռավորվել
Լյուքսեմբուրգ եկեղեցին: Այսօրի-
սկի, Սուգարուրգի խոստովանա-
թյունը վերածվեց ասպնճաթա-
նակակ կարեւոր տեսիլ, որը իր-
ծւո՛ւ եւ ամրացնել նախնական
հանգանակների բոլոր կարեւոր-
գույն հարցեր՝ կապովճ Սուրբ Ե-
րուրդայան, Քրիստոսի բնութե-
անկան Սասվաճության եւ Սարգիճության,
մարդկային ցեղի ձեռավորության
եւ փրկության անհրճաճեցության,
խորհուրդների ճիշտ կասարման,
Քրիստոսի նկատմամբ հավաթի
հետ:

Սկզբունքներն Առաքելության
խոստանալությունը բաց է Լյուբե-
րաքում եկեղեցու Կաթոլիկ եկեղե-
ցու հետ վերամիախորհուր համա-
որդ. սակայն, մինչ այժմ տեղի չի
ունեցել: Վերջին բանահինգ զար-
նեցին Կաթոլիկ եւ Լյուբերաք ե-
կեղեցիների առաջնորդների եւ
աստվածաբանների միջեւ այդ ուղ-
ղությամբ բանակցություններ են
տեղի ունենում: Այս շաբաթանկ-
ցությունները կարող են մտնել Կ-
լարական փուլ, եւ կարող է հա-
մաձայնություն կալանալ այն հար-
ցերի վերաբերյալ, որոնք բաժանում
են երկու կողմերին՝ սկսած 16-րդ
դարից: Ցայմն հրապարակված նա-
խագծերը ցույց են տալիս, որ կա
մի բարի ցանկություն՝ սուրբ դա-
վանման մեջ որոնելու քրիստոնե-
աբանության եւ վկայում են, որ Ռեֆոր-
մացիայի ժամանակներից սկսած
երկու եկեղեցիներում էլ լեծ առա-
ջնորդաց է տեղի ունեցել:

Ամենախորին հարցերից մեկը, որ դիմե՛ք է հարցաթափվի, առաջելու կալ հաջորդականության մասին է: Դա՞նիական Ռե՛ֆորմացիայի, այժմի՞նք Դանիական Եկեղեցո՞ւ Լյութերի բարեփոխումների ցնդունման եւ Գոթմի Խա՞ղաքի եկեղեցունեթափվելուց հրաժարված ժամանակ իզու՞մ առաջացավ առաջելալ կամո՞րթյան հաջորդականության մեջ: Կրոյիկի խոսու՞մ, սակայն, օրհնաչափություն չէր, որոնքսհի Լութերական մյուս եկեղեցիներուն էլ այն ճեղի ունեւա՞ր, այլ ռա՛սախաղամություն էր Դանիական եկեղեցուն: Դանիայու՞մ երկակոթոսանցուն Աթոռների թվու՞մ կային թափուր Աթոռներ, իսկ մեծացա՞ծ ժողովուրդունեց ոչ ոք չմոռու՞նեց

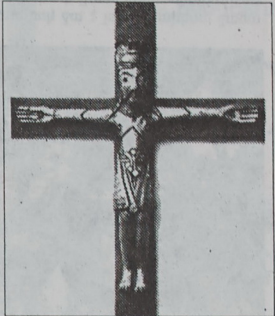

**Ս. Ասվածաժին Մայր եկեղեցին
(13-րդ դար)**

Ռեֆորմացիան, որը մասամբ ներկայացված էր քաղաքիկի միջանկյալում: Իսկ Հելդիալուն շաղկապողի ռեֆորմիստներ ընդունեցին այն, քան չայն չարունակվեց առաքելական հայրդոկալաւութիւնը՝ իրել մեան առաքելական ծաղաղութան: Հելդական եւելեղու միջոցով Ռեֆորմացիան ներթափանցեց Ֆինլանդիա, իսկ ավելի ուշ՝ Բալթիան երկրներ: հասկաղեց Էստոնիան եւ Լատվիա: Նույն կեղու առաքելական հայրդոկալաւութիւնը լաղաղանմեց Բիւսարիալուն այն քանից եղել, երբ մեղելեան եւելեղեցի խղեց իր կաղելու Դոնդի եղել:

Աստուծոյ Դանիալուն ղեկավար կ'ը-

Մի, սակայն ոչ ամենաբին, ինչ- որ
 ձեռով վերադառնալ առաքելական
 հաջորդականությանը: Շվեդիայի
 եւ Բրիտանիայի եկեղեցիների
 մանա Պանիայի եկեղեցին նույն-
 ղեւն այսօր չի ճանաչում դպրոցի
 անսխալականությունը եւ նրա ա-
 ռաջնայանությունը Քրիստոսի տիե-
 ժրեական եկեղեցու մէջ: Եւ ա-
 նույնդեւ ղովարություն է առա-

Դանիայում խաչելության հնագույն
դասկերը, 1100 թ.

շացնում Կաթուիկ եկեղեցու եւ նրա յուբերական եղբայրների միջեւ 16-րդ դարում սկսված երկրա-նակութունը վերացնելու ճանա-րարհին:

Փորձենք համառոտակի ներկայացնել այն խնդիրները, որոնք դառն շարունակ հուզել են Դանիական եկեղեցուն:

Կիրակի օրերին եկեղեցուն մասնավոր դասարանը ամենափոքր մանկանն է եղել, եւ Եւրաբակ մյուս վեց օրերին բիսոսնյաները Լաւորն եւս են հոգեւոր կայմը: Լաւոր ոչ բոլոր մկրճակն բիսոսնաներն են Դանիայուն հիօուն այս մասին, Մրամ ասիսնանքսդ հեռանմուն են Բիւսոսից, Որի անվամբ մկրճել են: Դանիացիներն 85 տկոսը մկրճակ են /մեն մարդ մանուկ հասակում/, սակայն սիայն 2.5 տկոսն է կանոնավոր եկերով եկեղեցի հաճախուն: Ինչո՛ւ է այդպէս:

Հարցի զրգասալիանը կարելի է Բնենէ երկու ուղղութեամբ: Նախ՝ այն արդուին է հրիստենոթլոնը տեսանա՞նք, որը շարունակվում է 700 տարի շարունակ: Սենց չոնէս է նոռանա՞նք, որ Վերածննդի ժամանակներից սկսած՝ երկրակա՞ն մակարոյի մէջ նկատվում է վերադարձ դեղիկ անհիկ աւիսարհի մակարոյը, որ իրաւոնեղ է մինչեւ հրիստենոթլոնը եւ մինչեւ այն ժամանակը, երբ հրիստենոթլոնը իւրիշ դարձած երկրակա՞ն մակարոյի է կլանի մէջ:

Քրիստոնեությունը Արևմուտս-
նեք իստից իրոն դարձավ 451թ.,
երբ Զոռոմի Լեւոն Պապը լատինեցի
հոների՝ Աթլիլայի գլխավորո
թայմը արձակաւնր։ Միայն չոս
տարի անց 455թ., վանդաւներ թա-
գալոր Գեներիիըն /Գայսերի/ն
վկանեց Զոռոմ, ուր չկարողացավ
անել Աթլիլայն, ին իրիստոնե եր,
եայն ժամանակներեց սկսած։ Ոչ
իրիստոնեա Զոռոմեական կայսրո-
թլոն գոյութլոն չոներ, եր գոթա-
գերմանական ժողովուրդը եկր-
ոթլոն սկսեց իիսել իրիստոնեա-
կան հայրի վրա։

Սակայն կոլտնորի ժամանակների կամ այլ ժամանակներից, երբ բուրեղը նվաճեցին Կոստանդնուպոլիսը և մերտուժեցին Սուրբ Սոփիայի աճար, Բյուզանդական կայսրությունը դարձրեց գոյություն ունեցավուց, եւ սկզբնավորվեց ինքնիշխանական առարարացը:

Դամիայուլ, ինչոքոն մանե եւ ռոդոպական մյուս երկրներուն, Իրիսոնյաններ ենթարկվե եւ հունական-հայկական գաղափարայնութոյան ազդեցութիւնը: 70 տարի Արեւելեան Եւրոպայուն մարանդող յայտն-հինգուն յայտնարաւել:

մարմն-լսկոյան գաղափարախոսության նման հումանիստական գաղափարախոսությունը նույն-
ֆան խաբուսիկ ու գայթակղիչ եր

և ավելի ազդեցիկ, քան եկեղեցին: Այսպիսի իրականության մեջ եր զարգանում էր իրսոսնեությունը՝ Դանիալյան: Ժողովուրդը, այնուամենայնիվ, հիմնականում մկրտվում էր եկրվում էր իրսոսնեական հավատով: Սուրբ Գրիգր մասեցի եղավ Եստիքի հասկանալու տալու իրաւոյան գլոյտից հետո: Այուրեքը եր մրանցիկ հետո Եստ ասակաւարան: Եր հարուստ ասակաւարանական զրականությունը՝ հրաւանակեցին: 1748-րդ դարերում, եր Լուսակիրակ կոնությունը ու Ուցիոնակիզմը մասն երկրորդայի հոգեւոր կամիի մեջ, իրսոսնայ եկեղեցիների ներսում հակառակ Եստումներ Ժակեցին: Հինց այս ժամանակաշրջանում եր մեկն Եստումը՝ Դիյեհիզմի /քարեղակաւություն/ ծնունդը եր արուղությունը այն ժողովուրդների, որոնց Ավեսարանը դոնետ հայսյն էր: Առաջին միաիոնեական ընկերությունները Եստումներ եր 1700թ., այդ ժամանակ դանիացիները գնացին հեռավոր Հնդկաստան:

Դանիայի եկեղեցին /ինչոպես
Եվրոպայի եկեղեցիներ/ չկարող
դացավ խուսափել եկեղեցուց
դուրս աշխարհի ազդեցությունից:
Եւ սա, իմ կարծիով երկրորդ դաս-
ճառն է, որի հետեւանով իիջ թվով
մկրկաններն են կանոնավորապես
եկեղեցի հաճախում:

Ինչ որ իմաստով կապվել է, որ եկեղեցին չի կարող իսլամափել աշխարհին: Գիտուք չնանց երկնում ես չիտաապիցեք մեղադրությունից հետ կապից, Աստված լինելով խաչկեց մեր փրկություն համար: Բրիտանի կեկեղեցու/Նանս Դանիայի կեկեղեցու/ համար ղովարությունն այն է, քե չիքոջես կա կարող է մնալ աշխարհում առանց դառնալու այս աշխարհիկը: Աշխարհում լինելը կարեւորելով այն ցնդունել է մասնաշրջանային որոշ աշխարհիկ եղանակներ: Սա վնասբերուն է բոլոր եկեղեցիներին, որոնք նույնպես կարեւոր են մտղովորի հետ լինելը եւ աշխարհիկ իշխանությունների հետ կալ հարաբերություններ դաշտալանելը:

Երեւել են ժամանակներ, երբ հապառ լուսաւորուած էին իր ռաւաղաւանդի մեջ աւակախ առաքնորդները, շնորհիվ Աստուծոյ ռործաւորային եւ իրա հալաւարին հալաւաքայանքի աղորները: Ընտել աղյուս եւ կանցեց մեր Տերը, ուր էր եկեղեցին իւրեք հալաւաններ: Իրի դեղիի տաքն սանդ ճանաղարհին: «Որոնցի ոչ մի ճարկալին եւկ յարմեն Տիրոջ առաջ, Որը եղալ մեզ համար Աստուծոյ եւ կած իմաստաւորուն, աղարարութեան, սրբութեան եւ փրկութեան, ու ինչուսն գրկած էլ է. «Եւ, ու մարմնուն է, թող տարմեն Տիրոջը»/Ս Կորնք., Ա, 29:31/

Ես կարծում եմ, որ Դաճիայի է. կեղեցիկ, խալեկեցիու հաշ կաւո. ի մեք մանկոյ, կարող է տհոկոյու. եւ մեռեցում սամալ: Դաճիայի է. կեղեցիկ, ի արաբոյուրում խալ եկե. դեցու, իյ ճաւասալեմ ում, որոն. ցից Եաւրեյ մարտիրոսացի եւ ի. ռեց իսկ ազգակիցերի կողմէ:

Երկու կեղեցիկներն էլ համեմա. արաբ փոքր ժողովուրդի խելեկ. ցիցներ եւ: Դաճիայի ընկալոյութիւն. մոտ 5,1 միլիոն է, արաւոր՝ 44000. Բառ. կն: Երկուսն էլ ազգային, եւ ոչ. եւս կեւրագայի խելեկցիցներ եւ:

Հոգով խորհում են հույս ունեն, որ համայնի էլեկեղեն, լիճեղով մի ճյուղը Բրխստսի էլեկեղեն, որ այս աշխարհում են, քայց ոչ այս աշխարհինը, կարող է տվորել շայ էլեկեղենը, սա՛մայ մեռեցյա՛մբ են հեծել իր Տրըըը Հիսուս Բրխստսին, մընջել այս աշխարհի վերքը: են կարող է իր սեղը վերագցնել Պա՛սանկա՛ն առա՛նելական հայոըրդականության ճե՛ք, ամո՛ր ու ուզում է Պա՛հողանել առա՛նելական հոգեւոր հայոըրդականությունը: Զանգի վե՛ցեստարան է երա միայն հինով:

Մայիլ ֆահանա ՎԵՍ
անգլերենից թարգմանեց
Մարթա ԱՐԱՅԱՆԸ

«ԱՍՏԿԱԾԱՍՄԱՅԻՐԸ ՄԱՆԿԱՆ ՀԵՏ» ԴԱՏԿԵՐՆԵՐԸ ՀԱՅ ՄԻՋՆԱԴԱՐՅԱՆ ԱՐԿԵՍՏՈՒՄ

Սկիզբը «Քրիստոնեայ
Հայաստան», թիվ 45, 7

Ասվածամոր լուսնադարձակ
ավանդույթը բարոնակություն է ու
նեցել նաեւ միջնադարյան որմնա-
կարչության մեջ: Ցավով, որմնա-
կարներն ավելի զգայուն են գնվել
ժամանակի կործանարար ազդեցու-
թյունների նկատմամբ, որի մասնա-
նով էլ ներքին ամրոցական հարա-
բանքը լուսնադարձակ եկեղեցի, կար-
նի է առել, չի մնացել: Բացառու-
թյուն է Աղթարի Սբ. Խաչը, որի
որմնակարները ընդգրկում են աս-
վածաճշյան կարեւորագույն քեմա-
նեցը, եւ այդ նկարաւարուն չի վերց-
ված օղիգիսիան, նաեւ այն ժառգ
դասնառով, որ գահակալ Ասվա-
ծամոր քարձարմադակն արդեն
զարդարում է եկեղեցու արեւելյան
նակալը:

7-10-րդ դարերում մի շարք եկե-
ղեցիներում /Ամբասական, Արուս,
Գնդեվան, Տաթև/ լուսնադարձակ են
ավազ խորանի գմբեթադրի Քրիստո-
սի ծնունդնային լուսնադարձակ գա-
հակալ, օրհներ զվող Ասծոն է
Համարձակում լուսնադարձակ հո-
րիվածներով: Ամբասականում է
Արուսում որմնակարից մնացել են
միայն Քրիստոսի և լուսնադարձակ
հասկանները, եւ քանակաբար,
անհնարին է դաստիարակներ անել
ժամանակին եղած սերունդակն
մյուս շնաւարմների մասին: Սակայն
7-րդ դարի սկզբներին գրված Վերա-
նես Քերոյի «Յաղագս լուսնադար-
մասաց» երկում որմնակարին գր-
ված է. «...Ասծոն եկեղեցիներում
նկարված են սեւում սուր Կույս
Ասվածամորին՝ իր գրիկի մեջ ունե-
ցալով Քրիստոսին, որդեւ իր իր
արարիլն է իր որդին եւ թուրի տեղ-
օղիլը»:

Տաթևում է Գնդեվանում ա-
ռանձին հասկաններով լուսնադար-
վել են նաեւ որմնակարի այլ մա-
սեր: Տաթևում գահակալ Քրիստոսը
ներքին Ասվածամոր, Հովնաթան
Սկսի իւր առաջնորդի լուսնադար-
ներ են: Ինչոքն նույն է Լ.Պոնոն-
վոն. «Ասվածամայր լուսնադարձակ
է արեւելյան կողմում, ամբողջ հա-
սակով, երբ Բաղդադ ղեկի աջ
քեկում, աղորի լուսնին», որ իրե-
ցը ներկայացնում է Ասվածամոր
լուսնադարձակ «օրան» կոչ-
վող ժողով: Այս, ինչոքն նաեւ օղի-
գիսիայի հորիվածներն արվել են
աճարի կենտրոնական մասում գն-
վող Քրիստոսի լուսնադարձակ մաս:

«Ասվածամայր մանկան հետ»
մեկ այլ նկար ժամանակի գա-
հիկ Հովնաթանը տեսել է Գեղարի
հարա-մասունում, որի մասին կա-
րում են նա «Խաղաղակամ կա-
րոնեանի հայոց Խաղաղակամ
մեջ» (մասն երկուրդ, Երուսաղեմ,
1942) աշխատության մեջ: «Ավի-
դի կենտրոնում Տիմայրն է, Յիսուս
գրիկն, մեղալիսին մեջ, երկու կող-
մից մի-մի հեռակա, գլուխներ խո-
նարհած, որդեւ երկուսուրեքան
նեւ...»: 13-րդ դարում տեղեկան
գահակալ Ասվածամորն այս որմ-
նակարում համասեղված են լուս-
նադարձակ շարք ժողովին բնո-
րե մանրամասներ: Մանուկ Հիսուսը
մեղալիսին Ասվածամոր կրծի
վրա, լուսնադարձակ է օրանի կրծ-
վածում, իսկ հեռակները՝ օղիգի-
սիայի:

Միջնադարյան որմնակարչու-
թյան մեջ մեկ հայտնի օղիգիսիա-
յի եղակի օրհնակ գնվում է Գե-
ղեվանում: Եկեղեցու գմբեթադրում
լուսնադարձակ է եղել Քրիստոսը մա-
ղոկայի մեջ: Ըստ Բիսոնեական
լուսնադարձակության՝ մանրոգուն
Ասծոն Փառի արահայտությունն է,
որն առկա է համարձակ շնաւա-
րում: Որմնակարի այս հասկան
այժմ ամբողջովին քակված է: Մա-
նիկ ներքին հարակրեւելյան ավա-
նաճակն ծակաշին, լուսնադարձակ
է «Ասվածամայր մանկան հետ»
որմնակարի խոնաղած, Բայրա-
ված վիճակում: Ծեփի իմնաւերի
վրա աղոց կերով նեւաղով են
մանկան եւ հեռակների ուղղադե-
րը: Համեմատաբար լավ է լուսնադար-
ված Ասվածամոր լուսնադարձակ
Որմնակարի ուսումնասիրու-

թյունը կատարել է Լ.Պոնոնվոն
1940-ական թվականներին: Ըստ նրա
եղեկությունների է 1951թ. արված
վավերական ընդօրինակության
[այժմ Հայաստանի ազգային լուս-
նադարձակ] կարող են ամբող-
ջական լուսնադարձակ կազմել
«Ասվածամայր մանկան հետ»
լուսնադարձակ մասին: Գահին նա-
սած Ասվածամոր ծախ ձեռք կրծի վրա,
առաջ հակված գրվել է աջ կողմում

գնվող մանկանը: Նրանց գլուխնե-
րը նույն քարձարմադակ վրա են լուս-
նադարձակ, միմյանց մոտ: Գլխավե-
րում երկու կողմերում, քեւածով
հեռակներ են, եւ ինչոքն ժամա-
նակին նկատել Լ.Պոնոնվոն, «Ինչ
որ բան են թուել Ասվածամոր գլ-
խավերում»: Հորիվածներ ներկա-
յացնում է վաղ միջնադարից մեկ
հայտնի գահակալ քանդակագործ
օղիգիսիայի շարքերը: Ինչպեհ,
որմնակարում առկա են դարաւ-
ջանին է մոնումենտալ զեղակա-
րչությանը բնորո որմնաճակն-
հասկություններ: Ուսագրով է հա-
կաղես Ասվածամոր կնիքադը:
Նրա՝ անհասկանալի հասցեակ
ընկազդերը հեռու են իդեալական-
ցումից: Երբ Բաղդադ ղեկի մա-
նուկը երջված ղեկին վրա ընդգծված
են խոնոր, նեւածեւ ալիքի խորաւ-
փանց հայացով: Իսկ սանրվածի,
հանդերձանի ձեւական մեջ տե-
նում են շարձաւարմանի բնորո
մանրամասներ: Թիկունիին ինչոք
կարմիր գլխաւորի ակնից երեւում է
քարձ Ծակաշի վրա մեջեղից բաց-
ված մազերի գծեր: Կրծի վրա լայն
բացվածով ուղեկից Կաղիկի հա-
կան է, վրայից՝ սպ Եւսանակա-
յուն թիկնոք: Որմնակարի ձեւա-
կան առանձնահատկությունները
նկատելու ընդհանր շարքը ուսում-
նասիրողին նեւ են, որ այն ակնի
ուճ ժամանակի գործ է:

«Ասվածամայր մանկան հետ»
լուսնադարձակ հեռակներ օրհնակներ
է սկել հայկական մանրակարչու-
թյուն, որ իմնականում հանդիպում
է Ասվածամոր լուսնադարձակ օղի-
գիսիայի հորիվածներ, մանրա-
կարչության մեջ Ասվածամոր կեր-
պար ներկայացնում է առավել բազ-
մակողմանի: Օղիգիսիայից բացի,
տեղեկան է «Ասվածամայր ման-
կան հետ» հորիվածով լուսնադարձակ
հայկական այլ կառուցվածներ (սեւնո,
խաղաղաւանքն է այլն): Բացի այդ,
Ասվածամոր կերպարն իր ուրույն
եղան ունի մանրակարչության մեջ
սեւն արարում գաճ սերունդակն
մի շարք լուսնադարձակ ակնուն,
ծնունդ, մոգերի երկրաւորություն,
խաղելություն, հոգեզաւուս: Սա-
կայն ուսումնասիրության մյուսից
լեւելվելու նկատմամբ Ասվածամոր
լուսնադարձակ մյուս կառուց-
վածներին եւ վերոհիշյալ սերուն-
կան լուսնադարձակ կանդակաւա-
նան մեկ ուրիւ աճաւ:

Հայկական մանրակարչության
մեջ «Ասվածամայր մանկան
հետ» լուսնադարձակ առաջին օրհնակ-
ները լուսնադարձակ են 10-11-րդ դդ.
Ամբասականում («Երմիսնի Ավե-
սարան», 989թ., Մանեակարան,

թիվ 2374 եւ Վեհեթիկ, 1007թ.), թիվ
8877: Այս երկու մասյաններում էլ
Ասվածամայր լուսնադարձակ է ու-
ղես գահակալ: Հարկ է նեւ, որ
մանրակարչության մեջ ակնի սա-
րածված է գահակալ օղիգիսիայի
շարքերակ՝ ինչոքն միայն մանկան,
այնոքն էլ երկու հեռակների հետ:

Մի շարք ձեւաւորում հեռակ-
ների փոխարեն լուսնադարձակ են լուս-
նադարձակ: Այսպես, նկարիչ Հով-
հանեսի ծաղկած 1460թ. Ավեսա-
րանի (Մանեակարան, թիվ 7566)
մի մանրակարում եկեղեցու խորա-
ւոր կանարի ակնի կողմում, կանգ-
նած է Ասվածամայրը՝ մանուկ Հի-
սուսը գրիկն, նրա ղիմաց՝ Վարդան
հանան (Մանեակարան, թիվ 7566)
մի մանրակարում եկեղեցու խորա-
ւոր կանարի ակնի կողմում, կանգ-
նած է Ասվածամայրը՝ մանուկ Հի-
սուսը գրիկն, նրա ղիմաց՝ Վարդան
հանան (Մանեակարան, թիվ 7566)
մի մանրակարում եկեղեցու խորա-
ւոր կանարի ակնի կողմում, կանգ-
նած է Ասվածամայրը՝ մանուկ Հի-
սուսը գրիկն, նրա ղիմաց՝ Վարդան
հանան (Մանեակարան, թիվ 7566)

Չնայած մասյաններում Ասվա-
ծամոր լուսնադարձակ երեւն հա-
կազմում է սոթողական եղ: Որդես
օրհնակ նեւ վերոհիշյալ Ավեսա-
րանների մանրակարները: Երեւն
Ասվածամոր լուսնադարձակ արվում
է այլ շնաւարմների կողմից, մանրա-
կարչության մեջ ընդունված այն
կարգի համաձայն, որ մեկ-երկու քե-
մակ լուսնադարձակ երեւն է մի
շի վրա: Իմնաթիվ մոնումենտից
մեկն է Վալարանի հայտնից իւրա-
կի 1212թ. Ավեսարանի (Մանեակա-
րան, թիվ 378) միակ թեւակի լուս-
նադարձակ: Եղի վերեւ մասում՝ մանուկ
Հիսուսը գրիկն նստած Ասվածամոր
աջ կողմում, կանգնած է Գաբրիել
հեռակալից՝ թեւեր լայն բա-
ցած, ձեռներ վերեւ դարձած: Լուս-
նադարձակ նկատաւարակությունը լուս-
նադարձակ նկատաւարակ մանուկ լուս-
նադարձակ է Մարիամի ծախ ծնկին
է բարձունով ուղղված ղեկի հեռակ-
ակնեցը: Եղի վերեւ մասում լուս-
նադարձակ են երկու ակնաւարանից
հասակով մեկ կանգնած, կրծից
վրա բացված գրեւով:

Մի շարք ձեւաւորում Ասվա-
ծամոր լուսնադարձակ եղ է գեւ նաեւ
խորաններում եւ անվանաւորների
նկարաւորումներում: Բերեն մի օղ-
հակ. Թորոս Տարնաւու 1318թ.
նկարաւորում «Եսայի Նեղուն
Ասվածաւանի» (Մանեակարան,
թիվ 206) ղուկակ Ավեսարանի ան-
վանաւորի նկարաւորի մասի գր-
քալուս գաղաւանքի կենտրոնում
նկարից եղակներ է իր նախախ-
նած թեւաներից մեկը՝ «Ասվածա-
մայր մանկան հետ» լուսնադարձակ:
Ինչոքն նկատել է արկեսարան Արա-
մ Ավեսարանը՝ «Հայկական մանրա-
կարչության Գլուխի դորոցը» ա-
խաւորության մեջ՝ «Տարնաւու գրե-
թե բոլոր ախաւաններում կարելի
է տեսնել եւ մանկան լուսնադար-
ձակ: Այստեղ նկարից տեսնոքն է
քանդակագործ օղիգիսիայի մի հե-
սաւրիի շարքերակ: Գահին քանդ-
աւորակ Ասվածամոր ծախ ծնկին
մանուկ Հիսուսն է, որին ուղղված է
նրա աջ ձեռքը: Երկու կողմերում
ծնունդ եկած քանդակում մեկա-
կան հեռակներ են, որոնց լայն
բացված թեւեր, մի կողմից ղեկի
կենտրոն առաջանալով, հղկում են
Ասվածամոր շարքն արված ձեւածե
քանդակ, մյուս կողմից ձեւում են
ղեկի եղի վերեւ ուղղակությունը
անվանաւորի անվանաւորների նկար-
աւորակ հարաւանքը: Փոքր չափե-
րով թեւակ լուսնադարձակ ակնի ար-
ահայից դարձնելու նկատաւարակ
Ասվածամոր եւ հեռակների ֆի-
գուրներն արված են անվանաւորի
վերեւ մասի միաւորյն ֆոնի վրա,
իսկ քանդակարը ներդաւանկերն
կաղում է հուրաւորաւորակերի ու ա-
ղյուծի լուսնադարձակ հարաւանքած
ծաղկալուս գաղաւանքի:

Բնարիկ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԸ
Հայաստանի Ազգային
լուսնադարձակ

ՄԱՆԿԱԾԱՍՄԱՅԻՐԸ ՄԵՐ ԱՍՏԿԻԿ

Հայաստանյայց Առաքելա-
կան Սուրբ Եկեղեցին ամեն շա-
բի հուլիսին ճում է Սուրբ Թա-
ղեոս առաքյալի եւ Սանդուխտ
կույսի տոնը: Սանդուխտ կույսի
մասին վկայող Մովսես Խորենա-
ցին լուսնում է, որ Արագ գաղա-
ւանքում բնակվող, ղեկներին ժամա-
նակակից ուն Կիրակոս Շալա-
րույի տոնը: Սանդուխտ կույսի
մասին մոտ գնվող Մանա-
սուկ լեւան վրա տեսնելի է ակա-
նաւան լինում: Նա լուսնաւոր ու-
կնոյն արողի վրա տեսնում է
Թաղեոս առաքյալին: Բոլոր
վրա երեւում է նաեւ քանդակա-
րան Սանդուխտ կույսը՝ ուկն-
հուտ հանդերձով, գլխին հրաւ-
գել մի դասակ: Նա թեւանաւոր
գաղիս էր արողի աղեկից: Երկու
որ հետ միայնակացին Սուրբ
Հոգու գործարարը հայտնվում է
ես մի տեսիլ, որը նրան առաջ-
նորդում է ղեկի արեւի գերեզմա-
նաւորից:

Վան Բիսոսի մահաւակ-
ված Սանդուխտ կույսը մեր Եկե-
ղեցու առաւել լուսնադարձակ ու ժո-
ղովրդի կողմից սիրված արեւից
է, որի կերպարը արագույնով
նաեւ զեղարկաւանքով գաղա-
ւորության մեջ: Սանդուխտ կույսին
է նկարված Գեղեցիկ Ալիւանի
«Շուսն Շալաւան» աւեղ-
ծագործությունը, որը ժամանա-
կակիցների վկայությամբ՝ եղել է
նկարաւորակ-իմաստասեր ամե-
նասիրած գործերից մեկը:

«Կուս մի հայոց, նոր շուսն
Տեսն է ի դաս Շալաւան»:
Ալիւանը՝ Բանց գաղաւանք
դարձնում: Սանդուխտ Շալա-
ւան դասից նոր շուսն է կույսը
նախ ներկայացնելով նրա գեղե-
կությունը: Միւսմունդ արաւա-
դուսը, որի լուսնից սար ու ձոր

ժամկում են ծաղկանում, «աւա-
րակ տեսնում» գրանում է շուս-
նաւան դասում: Պայաւակ փե-
սացուներ աղաւորյուն ակնա-
լույն են արաւաւանք տեղը:
Միայն Սանդուխտ սուրբ սարի-
փութաւոր լուսնի Թաղեի ծայրն
է գաղաւանք կույսին, որի հի-
սուսաւոր լուսնով էլ առաջնորդ-
վում է նա: Երբ Մանաւանք
հայրն իմանում է, որ լուսնն ու-
րացել է Անահիթին, աղեւանում
է հրաւորակ օսար հալաւից: Սա-
կալ Սանդուխտ անհորողորդ է:
«Հիսուս իմ հայր, իմ փեսա, Այս
իմ վերջին խոսք լուսն»:

Առյուծանունը գոյում է Սա-
նասուկը, ու նրա մահաւանք տե-
րեւից հնչում է բոքը: Ձեղան
նեւակն Սանդուխտ գաղի փո-
խարեն արժանանում է կարծ-
կոնդի, զարդեր մահ են փա-
լում, սակայն քան քանի տեղակ
նա հոգեւորէ սաղմուն է հնչե-
նում: Հայոց աւաւարի մայրեն
ու բուրբեր, կրծիներ լուսնա-
նաւ քանդակում են կեւ ճանա-
դարից եւ կանգնել, բայց վկա-
յուկի Սանդուխտ, ակնաւորյուն
երկնի ծայրին, ընդունում է
մահն ու դառնում հանուն Բի-
սոսի առաւել մահաւանքների
մեկը:

«Տե՛ր իմ, հրաման տու հո-
գուս»,- վերջին բառերը մոնեւ-
րակ՝ «ուսն Սանդուխտ վաղ-
ընկալ»՝ Երեւանի Թաղաւորի
ընտրակ «հարսն կարմիր» Թաղեի
հետ հանգնում է Շալաւան դա-
սում, որտեղից ճաղաւանք Բի-
սոսի հալաւի լուսնը միմեւ օրս ու-
ղեկում է հայ ժողովրդին՝ հեռու
դաւանքով խոսնո ճաղաւորակնե-
րից:

Հայկաւան ՄԵՐԱՐԴՅԱՆԸ

«ՕՐԱՆՈՒՅՅ ՀԱՅՈՒՆ»

Մայր Աթոռ Սուրբ Եղեւածուն, հրամանով Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գաբրիել
Ա կաթողիկոսի, հրաւանակեց Գրիգոր Բուսյանի «Օրացույց հա-
յոց» ուսագրակ ուսումնասիրությունը:

Սեւագրությունը նկարված է հին եւ հնագույն օրացույցների
վերաբերող սակավին չլուսարանված եւ վիճահարույց որոշ հա-
ցերի: Բնակված են հայկական միջնադարյան օրացույցների՝ Հա-
յոց Սեւ թվականի եւ Փոքր թվականի բնույթը, սկզբնավորումը,
այդ օրացույցների տեղեկան հանգամանքները, Անանիա Շիրա-
կացու եւ Հովնանես Մարկավազի օրացույցային բարեփոխու-
մները: Հասուն կննդության է առնված հայկական միջնադարյան
կան օրացույցների հարցը: Հիմնավորված է Հայոց Բուն /Հա-
յկան/ օրացույցի սկզբնավորումը Բ. Բ. 2341 թվականից: Բնու-
թյան է առնված նաեւ դրան մասնաւոր՝ նախահայկական օրա-
ցույցի կառուցվածքը, որը Լաւոս տարբեր է եղել դրան հաջորդած
հայկական այլ օրացույցների կառուցվածքից:

Գրում կննդակված են նաեւ օրացույցին առնչվող այլ հարցեր,
մասնավորաւոր՝ հայկական հնագույն տոներին, դրանց օրացու-
յցային դիրքին, ծեսերին ու բուրանդակությանը վերաբերող:

Գիրք նախատեսված է օրացույցով ու դրա մասնաւորաւոր հե-
սաւրիւրդների, ինչոքն նաեւ Հայոց լուսնադարձակ, սասնագի-
տության լուսնադարձակ եւ հարակից հարցերով զբաղվողների հա-
մար:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Կրոնական, լուսնադարձակ, լուսնադարձակ երկաւորաւոր
Հիմնադիր՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Եղեւածուն
Հրաւանակի՝ Ս. Եղեւածուն Բիսոնեական դասաւորակության եւ
արագույն կենտրոն
Խմբագիր՝ Կարեն Մաթեւոսյան
Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝ Բաղաւ Կաղաւաւան, Ս. Գալան եկեղեցի,
Բիսոնեական դասաւորակության եւ արագույն կենտրոն
Հեռախոս՝ (8+259) 56780; երեւանում՝ 563902
Տպագրվում է «Արախս հայտն» հրաւանակության տպարանում, Երեւան,
Հարաւորական հրաւանակ, Հայաստանի Ազգային լուսնադարձակ,
հեռախոս՝ 582703
Աւտագրված է տպագրության 29. 07. 97
Տպարանակ՝ 1500
Գիրք՝ 50 դրամ: